

Het Zuider Afwateringskanaal ontvangt het water van:

Omschrijving	Grootte van het gebied		Opmerkingen
	uitsluitend loozend op het kanaal	kan via het kanaal worden bemalen	
Een polder in het waterschap De Binnenpolder van Capelle ten zuiden van den Winterdijk, ten noorden van het Zuider Afwateringskanaal, ten westen van de Lobbegatsche Vaart en ten oosten van het tweede zijkanaal	32		
Een ontginning, gelegen in het waterschap de Binnenpolder van Capelle	41	}	Deze twee polders worden ieder afzonderlijk bemalen op het kanaal.
Een ontginning, gelegen in het waterschap Klein Waspik	31		
Noordelijk deel van het waterschap de Nieuwe Hooipolder	44		
Een buitendijks gelegen gebied ten noorden van den Winterdijk en den Achterste Dijk, voorzoover gelegen ten westen van de Waalwijksche Haven en loozende op het buitendijks gelegen gedeelte van het Afwateringskanaal en de zijkanalen . .		1 769	Kan ook vrij loozen naar het Oude Maasje.
Een binnendijks gelegen gebied, omvattende de waterschappen de Binnenpolder van Besoijen en de Binnenpolder van Sprang, loozende op het buitendijks gelegen gedeelte van het Zuider Afwateringskanaal		690	
Een binnendijks gelegen gebied ten westen van het waterschap de Binnenpolder van Sprang tot aan de westgrens van het waterschap Groot Waspiksche en Raamsdonksche polders		1 284	Kan via de buitenpolders en het Zuiderkanaal op het Oude Maasje loozen.
Een binnendijks gelegen gebied, omvattende een deel van het waterschap de Nieuwe Hooipolder		560	Kan vrij loozen naar de Donge.
	148	4 303	

Voorts bevinden zich in de kade op den rechter kanaaloever vijf afsluitbare duikers, welke dienen voor loozing van afgesneden deelen van een aantal polders, gelegen tusschen den Winterdijk en het Zuider Afwateringskanaal. In den linker kanaaldijk is ten behoeve van het waterschap de Nieuwe Hooipolder een afsluitbare duiker aangelegd.

Voor het bovenste zijkanaal en het buitendijsche kanaalgedeelte kan water worden ingelaten uit het Zuiderkanaal via de Sprangslot.

De gebieden, waarvan de oppervlakten in de eerste kolom zijn genoemd, kunnen uitsluitend op het kanaal loozen.

De gebieden, waarvan de oppervlakten in de tweede kolom zijn genoemd, wáteren in hoofdzaak af op het Oude Maasje en het Zuiderkanaal; het gebied gelegen in het waterschap de Nieuwe Hooipolder echter op de Donge. Bij gestremde loozing op deze wáteren kunnen zij naar het Zuider Afwateringskanaal loozen.

Door opslibbing van de havens en zijtakken, welke met het Oude Maasje en het Zuiderkanaal in verbinding staan, wordt de rechtstreeksche loozing op het Oude Maasje steeds van minder beteekenis vooral voor de binnendijsk gelegen landen.

Nu het Zuider Afwateringskanaal aan het waterschap is overgegaan, wordt de bemaling meer aan de behoefte aangepast en is voor verschillende gebieden, loozing naar het kanaal hoofdzaak geworden.

Alle duikers en schuiven, waardoor water uit de polders op het kanaal gebracht kan worden, worden vanwege het waterschap bediend, ten einde te voorkomen, dat bevoeiings- of overstromingswater op het kanaal komt en weggemalen moet worden.

Het Zuider Afwateringskanaal loost door middel van de uitwateringssluis ten zuidoosten van Keizersveer op het Oude Maasje en kan tevens daarop worden afgemalen door middel van een electrisch gemaal ten westen van de sluis. Het gemaal heeft na de verbouwing in 1935, twee electrisch gedreven verticale schroefpompen met een gezamenlijk vermogen van 360 m³ per min bij een opvoerhoogte van 2,40 m.

Het Zuider Afwateringskanaal c.a. en het electrisch gemaal ten zuidoosten van Keizersveer zijn in beheer en onderhoud bij het waterschap het Zuiderafwateringskanaal.

GESCHIEDENIS

Het Zuider Afwateringskanaal is een onderdeel van de uitgevoerde werken, die, in verband met de verlegging van de uitmonding der Maas naar den Amer, tot stand zijn gebracht.

Vóór de scheiding van Maas en Waal konden de, op het Oude Maasje loozende, polders vrij goed hun overtollig water op deze rivier afvoeren. Bij grooten waterafvoer langs de Bergsche Maas werden waterstanden op het Oude Maasje verwacht, hooger dan vóór den aanleg van den nieuwen Maasmond. Om bij deze waterstanden in de afwatering van de polders, welke loozen op het Oude Maasje en gelegen zijn ten westen van de Waalwijksche Haven, te kunnen voorzien, werd het Zuider Afwateringskanaal gegraven en het gemaal gesticht.

Met den bouw van de uitwateringssluis werd begonnen in het najaar van 1887. In November 1888 was de sluis, uitgezonderd de deuren en de aanaardingcn, voltooid. In het begin van 1897 waren de uitwateringssluis en het stoomschepradgemaal gereed. De proefbemaling van het toenmalige Rijksstoomgemaal had plaats op 27 Maart 1897.

Het kanaalvak tusschen den Achterste Dijk en de uitwateringssluis werd eveneens in 1897 voltooid. Het hoofdkanaal buiten den Winterdijk en de zijkanalen kwamen in 1898 gereed. Het kanaalvak tusschen den Winterdijk en den Achterste Dijk werd in 1900 voltooid. Het geheele kanaal werd in dat jaar in gebruik gesteld.

Bij de Wet van 30 November 1934, (Staatsblad n°. 626), werden het kanaal en het bestaande stoomgemaal, door het Rijk in beheer en onderhoud overgedragen aan het waterschap Het Zuiderafwateringskanaal.

'S-GRAVENMOERSCHE VAART (V-B-9)

(Zie Hoofdstuk IV, Stroomende Wateren, B-4, Donge, derde zijtak op den rechteroever)

WATERLEIDING TEN OOSTEN VAN OOSTERHOUT (V-B-10)

Deze waterleiding vangt aan bij den provincialen weg Oosterhout—'s-Gravenmoer, passeert den Rijksweg Oosterhout—Geertruidenberg en loopt vervolgens langs de westzijde van dezen weg tot aan het Kromgat. Door een duiker in den Rijksweg kan ze in twee deelen worden gescheiden.

De waterleiding voert het overtollige water af door een uitwateringssluis naar het Kromgat. Tevens kan door deze sluis ten behoeve van het waterschap de Gecombineerde Willemspolder zoo noodig water worden ingelaten.

In totaal watert een gebied ter grootte van 395 ha, gelegen ten oosten van Oosterhout, op den boezem af.

WATERLEIDING TEN NOORDEN VAN OOSTERHOUT

(V-B-11)

Deze waterleiding is in 1903 gegraven als onderdeel van de werken tot verlegging van den Maasmond. Ze loopt langs den oostelijken oever van de Oosterhoutsche Haven en een gedeelte van het Wilhelminakanaal, tusschen den Bovenste Weg en het Gooikensgat.

Ze heeft ten doel het water van eenige onder Oosterhout gelegen hooge gronden buiten het electricisch bemalen gebied te houden; dit water wordt rechtstreeks op het buitenwater geloosd.

Oorspronkelijk ving deze waterleiding aan bij de westgrens van het waterschap de Republiekpolder en liep langs de zuidzijde van den Bovenste Weg tot bij de Oosterhoutsche Haven, waar ze naar het noorden omhoog en in de tegenwoordige waterleiding overging. Thans is het bovendeel door een schot met schuif van de waterleiding afgesloten, doch het kan door deze schuif nog op het benedendeel afwateren.

Op dezen boezem loozen de gronden gelegen ten zuiden van den Effentweg en den Bovenste Weg met inbegrip van de bebouwde kom van Oosterhout en een klein deel der hooge gronden ten zuiden van het Wilhelminakanaal, tezamen groot 541 ha. Bovendien ontvangt de boezem een deel van het water van een complex hooge gronden ten zuiden van het Wilhelminakanaal, ter grootte van 285 ha.

De boezem zelf loost door een uitwateringssluis op het eerste pand van het Wilhelminakanaal.

VISSCHERSGAT (V-B-12)

Deze boezem is gelegen ten noorden van Oosterhout. Het gebied, dat zijn water op dezen boezem afvoert, heeft

een grootte van 165 ha. Er zijn vier kleine polders in gelegen t.w.:

de polder *Nennenbroek*, groot 19 ha

de polder *Tusschen Vier Wegen*, groot 55 ha

de polder *Platteweg*, groot 70 ha

de polder *Dommelbergen*, gelegen in het waterschap de

Republiekpolder, groot 21 ha

Bovendien ontvangt de boezem een gedeelte van het water van een gebied, groot 12 ha, gelegen in het waterschap de Republiekpolder, dat voor het overgrootste deel natuurlijk loost door twee afsluitbare duikers op het Kromgat.

Vroeger loosde de boezem door een uitwateringssluis op het Gooikensgat en kan daar zoo nodig op worden bemalen.

Door opslibbing van het Gooikensgat is werking van de sluis niet meer mogelijk.

De natuurlijke loozing van den boezem heeft nu plaats door een afsluitbaren duiker aan de zuidoostzijde van den boezem op ± 25 m afstand van het gemaal naar den ongereguleeerden Oranjepolder of de Blokken, groot 180 ha, welke in den noordwestelijken hoek kan loozen op het Wilhelminakanaal en aldaar kan worden bemalen.

De bemaling van het Visschersgat op het Gooikensgat (door oud station n°. 27) is intact gebleven.

De beide gemalen werden in 1901 gebouwd als station n°. 26 en 27 van de Rijksbemaling (gesticht als onderdeel van de werken tot aanleg van den Nieuwe Maasmond). Zij zijn bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat dd. 29 Juli 1941, La. D. afd. Waterstaatsrecht, in beheer en onderhoud overgedragen aan het waterschap de Beneden-Donge.

De zomerpeilen in de genoemde polders wisselen van N.A.P. tot 0,25 m — N.A.P.

BOEZEM VAN HET WATERSCHAP DE BINNEN-POLDER VAN TERHEIJDEN EN ZWALUWE (V-B-13)

De boezem bestaat uit een waterloop, die zich uitstrekt ten zuiden van de Haven van Hooge Zwaluwe. Hij kan daarop loozen door middel van een uitwateringssluis.

Door verlaging van het polderpeil is vrije loozing van den boezem meestal niet mogelijk.

Bovendien loozen op de Haven van Hooge Zwaluwe gemalen van de waterschappen de Groote Zonzeelsche polder en de Emilia polder. Daardoor ontstaat een hogere waterstand op deze haven, hetgeen weer een belemmering is voor de vrije loozing van den boezem van het waterschap de Binnepolder van Terheijden en Zwaluwe.

Afvoer van water uit dezen boezem met het daarbij behoorende gebied moet dan ook in hoofdzaak plaats hebben naar het deel van het waterschap, dat wordt bemalen door het gemaal aan de Mark. Dit gemaal heeft een electromotor met een capaciteit van 70 pk; het is in 1921 gesticht en het kan 100—130 m³ per minuut uitslaan bij een opvoerhoogte van 1,80—0,80 m. In 1941 werd de bestaande pomp van een nieuwen waaier voorzien, waardoor de capaciteit belangrijk werd verbeterd.

Op den boezem loost het noordelijk deel van het waterschap de Binnepolder van Terheijden en Zwaluwe met eenige aansluitende hoge gronden, die buiten het waterschap zijn gelegen. In totaal wateren er 150 ha polderland geheel en 368 ha polderland en hoge gronden gedeeltelijk op af.

De boezem wordt gebruikt voor het inlaten van water uit

de Haven van Hooge Zwaluwe, ten behoeve van gronden, gelegen in het waterschap de Binnenpolder van Terheijden.

VOORBOEZEM VAN HET WATERSCHAP DE NIEUWE ZWALUWE POLDER (V-B-14)

Deze voorboezem is gelegen circa 1300 m ten oosten van de Haven van Lage Zwaluwe.

Door een duikersluis, voorzien van een paar wachtdeuren en een schuif, is hij gescheiden van het Hollandsch Diep.

Behalve het boezemland ter grootte van 8 ha wateren er 520 ha polderland geheel op af, welke gelegen zijn in het waterschap de Nieuwe Zwaluwe Polder. Dit gebied werd vroeger door de Gaatsche Wetering in twee deelen gescheiden, die door een zestal grondduikers onder deze wetering met elkander in verbinding stonden.

In 1943 werd deze toestand opgeheven, de Gaatsche Wetering werd uitgediept en is sindsdien als poldersloot van het waterschap de Nieuwe Zwaluwe Polder in gebruik.

Het polderland wordt door een gemaal met schroefpomp, gedreven door een ruwoliemotor, op den voorboezem afgemalen.

Het gemaal heeft een capaciteit van 50 m³ per min bij een opvoerhoogte van 0,90 m.

Bij veel waterbezwaar loost het waterschap de Nieuwe Zwaluwe Polder een deel van zijn water op den polder het Oudland.

GAATSCHE WETERING (V-B-15)

Deze boezem liep door het uiterste westelijke deel van het waterschap de Nieuwe Zwaluwe Polder. Hij lag gewoonlijk gemeen met de waterleiding langs de zuidwestzijde van het dorp Lage Zwaluwe, doch kon door een sluis met schuif

aan het zuidelijke einde van deze leiding daarvan worden gescheiden. De sluis werd gesloten bij doorbraak van den hoogwaterkeerenden dijk langs het Hollandsch Diep.

De waterleidingen ontvingen het water van de bebouwde kom van Lage Zwaluwe.

Overtollig water kon worden afgevoerd door een tweetal uitwateringssluizen in den hoogwaterkeerenden dijk langs het Hollandsch Diep naar de Haven van Lage Zwaluwe. Door deze sluisen kon tevens water worden ingelaten.

Als regel werd, voor waterverversching van de waterleiding langs de zuidwestzijde van het dorp Lage Zwaluwe, over hoogwater ingelaten door de meest westelijk gelegen sluis en bij laagwater weer geloosd door de sluis aan het noordwestelijk einde van de Gaatsche Wetering.

Sinds 1943 echter heeft de Gaatsche Wetering opgehouden als afzonderlijke boezem te bestaan en is zij polderwater van het waterschap de Nieuwe Zwaluwe Polder geworden.

De waterleiding langs de zuidwestzijde van het dorp Lage Zwaluwe is als boezem intact gebleven.

In- en uitlaten van water heeft thans uitsluitend plaats door de meest westelijke van de beide bovengenoemde uitwateringssluizen. Deze sluis is gelegen in de kom van Lage Zwaluwe.

De sluis aan het noordwestelijk einde van de Gaatsche Wetering is thans buiten gebruik gesteld.

BOEZEM VAN HET WATERSCHAP DE ROYALE POLDER, VOORBOEZEM VAN DEN SCHUDDEBEURS-POLDER EN 'S-HEERENHUISCHE VLIET (V-B-16)

De drie boezems, welke hieronder zijn beschreven, zijn gelegen in het waterschap de Royale Polder.

I. BOEZEM VAN HET WATERSCHAP DE ROYALE POLDER

De belangrijkste boezemwateren zijn:

- a. de *Blaakvliet*;
- b. de *Ketelvliet*; en
- c. het *Poldervlietje*.

De boezem wordt afgemalen op het Hollandsch Diep door het gemaal aan den Blaakvliet. Dit gemaal bestaat uit een gelijkstroommotor van 120 pk en een centrifugaalpomp met een vermogen van 120 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van 1,80 m.

Om een snelle loozing te bevorderen, kunnen de verschillende polders, die op den boezem afwateren, door hulpsluizen met elkander en met den Klaverpolder — gelegen in het noordwestelijk deel van het waterschap — in verbinding worden gebracht. De waterschappen en polders, die op dezen boezem loozen, zijn:

1°.	het waterschap de Bredasche polder, groot . .	120 ha
2°.	het waterschap Elderenspolder en Landeken Voordaag, groot	248 ha
3°.	het waterschap de Nieuwe Moerdijk, groot . .	100 ha
4°.	de polder Lokkersgors, groot	53 ha
5°.	drie gebieden tusschen het Lokkersgors en het Poldervlietje, respectievelijk groot	9 ha 90 ha 18 ha
6°.	de polder Jonkershoef en Hoogland, groot . .	155 ha
7°.	de polder Korte Oude Moerdijk en Blokken- polder, tezamen groot	140 ha

8°.	het poldertje langs het Poldervlietje bij het Hoekske, groot	4 ha
9°.	het boezemland met inbegrip van een klein poldertje, omvattend o.m. den Klaverpolder, Ketelpolder en een deel van den Oostgorspolder en de Streepen, groot	395 ha
	Totaal	1332 ha

Het boezempeil en het polderpeil van het op dezen boezem loozende deel van het waterschap bedragen in den zomer 1 m — N.A.P.

In droge tijden kan water worden ingelaten door de inlaat-sluis in de Haven van Moerdijk. De sluisjes onder den Bredasche Weg in den Blaakvliet en den Ketelvliet worden dan gesloten.

II. VOORBOEZEM VAN DEN SCHUDDEBEURSPOLDER

Deze voorboezem loost op het Hollandsch Diep door een sluis, gelegen in den hoogwaterkeerenden dijk van het waterschap de Royale Polder, op 1700 m ten oosten van de spoorlijn Dordrecht—Lage Zwaluwe.

De boezem heeft een lengte van 300 m en ontvangt behalve het water van het boezemland, groot 7 ha het water van een gebied, omvattend:

1°.	den Schuddebeurspolder met een deel van den Oostgorspolder, groot	135 ha
2°.	den Vegetaspolder, groot	22 ha
3°.	den Berkumpolder, groot	85 ha

4°.	den polder Nieuwland, groot	225 ha
5°.	den polder het Oudland, groot	125 ha
6°.	een klein deel van het waterschap de Groote Zonzeelsche polder, groot.	18 ha
	Totaal	617 ha

Al deze gronden, met uitzondering van het boezemland, worden bemalen door een windmolen en een electrisch gemaal aan het zuidoosteinde van den voorboezem. Het gemaal heeft een capaciteit van 36 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van 1 m. Gemaal en windmolen zijn eigendom van de Domeinen.

Het zomerpeil van het hier bemalen gebied bedraagt 1,45 m — N.A.P. met uitzondering van den polder het Oudland en het onder 6 genoemde terrein van 18 ha waar het z.p. 1,20 m — N.A.P. bedraagt.

De Schuddebeurspolder, de Vegetaspolder en de Berkumpolder behooren administratief tot het waterschap de Royale Polder. De polders Nieuwland en het Oudland zijn niet in waterschapsverband gelegen.

III. 's-HEERENHUISCHE VLIET

Deze boezem, in den bovenloop Meervliet genoemd, kan door een sluis, gelegen in den hoogwaterkeerenden dijk langs het Hollandsch Diep, op 700 m ten oosten van de spoorlijn Dordrecht—Lage Zwaluwe, in verbinding worden gebracht met het Hollandsch Diep.

Oorspronkelijk diende deze boezem voor loozing van het waterschap de Groote Zonzeelsche Polder. Thans kan de boezem als reserveloozing voor dit waterschap worden be-

schouwd, voor het geval het electricch gemaal aan de Haven van Hooge Zwaluwe onverhoopt mocht uitvallen.

De boezem diende voorheen voor het inlaten van water in het waterschap Elderenspolder en Landeken Voordag. Na een wijziging, ontstaan door den aanleg van verdedigingswerken in de jaren 1942—1944, moet via dezen polder ook het waterschap de Bredasche Polder van water worden voorzien.

HAVEN VAN ZEVENBERGEN OF ROODE VAART (V-B-17)

(Zie Hoofdstuk III, Kanalen en Vaarten, C-1)

AALSKREEK (MET OMLIGGEND GEBIED) (V-B-18)

De Aalskreek vangt aan bij de voormalige vestinggracht van Klundert en eindigt bij het gemaal aan de Noordschans. Aan het boveinde staat ze in open verbinding met de oostelijke vestinggracht van Klundert en via deze gracht tevens met een waterloop, welke dient tot afwatering van het westelijk deel van den Lokkerspolder.

De boezem ontvangt het water van een gebied, groot 105 ha, hetwelk de stad Klundert met naaste omgeving en het westelijk deel van den Lokkerspolder omvat. Bovendien ontvangt hij het water van de Keensche Gorzen, die een oppervlakte hebben van 215 ha. (De Keensche Gorzen kunnen via het waterschap Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders ook naar de Mark afwateren).

Het peil van den boezem is 1,10 m — N.A.P. Loozing kan bij zeer lage rivierstanden op natuurlijke wijze geschieden door de sluis naast het gemaal aan de Noordschans naar het Hollandsch Diep.

Normaal moet de boezem worden bemalen. Deze bemaling staat in nauw verband met die van het omliggende gebied

en wordt door het waterschap Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders behartigd, terwijl de bemaling van dit waterschap is gekoppeld aan de bemaling van een gedeelte van het waterschap de Vier Polders.

Het gebied van deze beide waterschappen wordt op drie punten bemalen:

1°. aan de Noordschans

Aan het benedeneinde van de Aalskreek staat een gemaal voorzien van een ruwoliemotor met twee pompen. De eene pomp staat op de Aalskreek en kan bij een opvoerhoogte van 1,75 m 60 m³ per minuut uitslaan. De tweede pomp dient voor bemaling van de gronden, gelegen in het waterschap de Vier Polders benoorden den Langeweg met de daarop afwaterende buiten waterschapsverband gelegen gronden van de Kwistgelden en Schansche Buitengorzen. Tevens worden door deze pomp bemalen de gronden van het waterschap Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders ten noorden van den Stoofdijk, waarvan het water door middel van een grondduiker onder de Aalskreek moet worden doorgevoerd. Bovendien watert de strook gronds tusschen de Tonnekreek en den Tonnedijk, welke administratief bij het waterschap de Ruigenhil behoort, af naar het waterschap Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders en wordt mede aan de Noordschans bemalen.

De Aalskreek kan door een hulpsluisje loozen op het polderwater van het waterschap de Vier Polders, zoodat het overtollige water uit de Aalskreek dan ook door de tweede pomp wordt weggemalen.

Deze pomp kan 40 m³ per minuut uitslaan bij een opvoerhoogte van 2,50 m. De motor van dit dubbel gemaal dateert van 1927; de pompen zijn daarentegen van 1881 en behooren

volgens mededeeling van den betrokken opzichter tot de oudste nog aanwezige pompen van ons land.

De motor heeft echter geen voldoende kracht om de beide pompen tegelijkertijd op volle capaciteit te doen werken. Daarom is in 1927 naast dit oude een nieuw gemaal geplaatst, waarvan de pomp door een electromotor van 110 pk wordt aangedreven. Bij een opvoerhoogte van 2,90 m kan ze 100 m³ per minuut uitslaan.

Deze electrisch gedreven pomp kan het water dieper wegmalen dan de beide pompen van het dubbel gemaal. In normale tijden wordt ze dan ook gebruikt voor de doeleinden, hierboven bij de tweede pomp omschreven.

De ruwoliemotor met een der pompen wordt alleen in werking gesteld bij veel waterbezwaar tot hulp van de electrisch gedreven pomp.

In totaal wordt door dit gemaal een gebied groot 1485 ha bemalen, waarvan 215 ha gedeeltelijk.

2°. ten westen van de Haven van Zevenbergen of Roode Vaart.

Hier bevindt zich een electrisch gemaal, dat op het Hollandsch Diep uitslaat. Het bemaalt het overige deel van het waterschap de Vier Polders, voorzoover gelegen bezuiden den Langeweg. Het heeft een capaciteit van 60 pk en kan 45 m³ per minuut bij een gemiddelde opvoerhoogte van 2,80 m uitslaan. De motor dateert van 1927, de pomp van 1885.

Ten slotte loost de ongereguleerde Losekaatspolder via het Boertjensgors op het waterschap de Vier Polders en wordt aldus, evenals het waterschap het Landeke van Hoogstraten en Baziuslandeke, door het gemaal ten westen van de Haven van Zevenbergen of Roode Vaart bemalen.

In totaal wordt het water van 786 ha polderland afgemalen.

3°. aan den Markdijk

Hier staat een electrisch gemaal, waardoor de gronden van het waterschap Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders, met uitzondering van het deel gelegen ten noorden van den Stoofdijk, doch met inbegrip van de buitendijks langs de Mark gelegen poldertjes, groot respectievelijk 3 en 4 ha, worden afgemalen. In totaal 761 ha.

Het gemaal heeft een capaciteit van 45 pk, is voorzien van een schroefpomp en kan 50 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van 1,90 m uitslaan.

De peilen van de verschillende genoemde waterschappen bedragen in meters beneden N.A.P.:

	Z.p.	W.p.
1°. Bemaling aan de Noordschans		
Waterschap Bloemendaal c.a.		
a. Gedeelte ten westen van de Aalskreek	2,20	2,60
b. Gedeelte tusschen Aalskreek en Langeweg	2,40	2,60
Kwistgelden en Schansche Buitengorzen	1,00	1,25
c. Keensche Gorzen	0,85	1,10
2°. Bemaling ten westen van de Haven van Zevenbergen of roode Vaart		
Waterschap de Vier Polders:		
Gedeelte ten zuidoosten van den Langeweg		
a. ten westen van den Nieuweweg	2,15	2,50
b. ten oosten van den Nieuweweg.	2,30	2,70
3°. Bemaling aan den Markdijk		
Zuidelijk deel van het waterschap Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders en waterschap de Kleine Noord- of Slikpolder	1,40	1,50

KEENEHAVEN (V-B-19)

De Keenehaven is een waterloop onder Klundert, Standdaarbuiten en Fijnaart. Ze bestaat uit twee gedeelten:

- de *Verlande Vaart*, van Klundert tot aan de keersluis, welke ongeveer 3 km ten zuidwesten van Klundert is gelegen;
- de *Keenehaven*, van de keersluis tot aan de Mark.

VERLANDE VAART EN KEENEHAVEN

Bij den overgang van Verlande Vaart in Keenehaven bevond zich vroeger op den z.g. Laaddam, naast de sluis, een molen, die het water van de Verlande Vaart kon afmalen op de Keenehaven. Thans geschiedt de afwatering alleen door de keersluis op de Keenehaven, welke haven aan het Sas bij de Mark kan loozen door een schut- tevens uitwateringssluis, waarvan de slagdrempel op 1,82 m — N.A.P. ligt en de doorstroomopening 2,95 m wijd is. Bovendien kan ze door het schepradstoomgemaal aan de oostzijde van het Sas op de Mark worden afgemalen. Het gemaal heeft een machine met een capaciteit van 60 pk en kan 76 m³ per minuut uitslaan bij een opvoerhoogte van 1,90 m. Het werd in 1891 gebouwd.

De keersluis staat nagenoeg altijd open, doch wordt gesloten:

1°. in den zomer, bij het inlaten van water uit de Mark voor de waterschappen:

- a. de Polder van Nieuwland of Mancia Winterpolder;
- b. de Oude Fijnaart;

2°. in het najaar, bij het inlaten van water uit de Mark voor het verkrijgen van meer vaardiepte in de Keenehaven.

De Keenehaven ontvangt het water van 1312 ha polderland. Daarvan watert de Henriëttepolder (ten westen van de Keenehaven) af door middel van een duiker, voorzien van schuif en

klep, waarvan de bodem op 1,87 m — N.A.P. is gelegen. Het waterschap de Oude Fijnaart loost door drie duikers met schuif, welke zich in den Boerendijk bevinden en uitmonden in drie kleine haventjes. De doorstroomopening van de drie duikers is breed respectievelijk (gerekend van boven naar beneden): 1,40 m, 0,75 m en 2,60 m.

Aan de andere zijde van de Keenehaven is in den Groene- of Nieuwlandsche dijk een duiker gelegen, waardoor het waterschap de Polder van Nieuwland of Mancía Winterpolder loost.

Het maalpeil van den boezem is 0,525 m — N.A.P. De gronden in de nabijheid van Zwingelspaan, in den noordhoek van het waterschap de Oude Fijnaart, zijn lager gelegen dan de overige gronden in het waterschap de Mooie Keene, zoodat zij in den regel het eerst overlast van water hebben.

Bovendien ontvangt de boezem het water, dat in droge tijden van de Mark uit wordt ingelaten, door een sluisje in den zuidwesthoek van den Henriëttepolder en dat gebracht wordt op een binnenboezem, welke vandaar tot ten noorden van Fijnaart loopt en dient voor de watervoorziening van den Henriëttepolder en het hoog gelegen deel van het waterschap de Oude Fijnaart met het dorp Fijnaart.

Ten slotte is ten oosten van Klundert nog een deel van de voormalige Keene gelegen, eveneens Keenehaven genaamd. Dit deel staat door middel van een inlaatsluis in verbinding met de Haven van Zevenbergen of Roode Vaart en loopt door de Keensche Gorzen, die deel uitmaken van het waterschap Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders. Het wordt gebruikt voor het doorspuien van het stadje Klundert. Het brengt zijn water op de Aalskreek en staat niet meer in verbinding met den eigenlijken boezem van de hierboven genoemde Keenehaven.

VOORBOEZEM VAN HET WATERSCHAP DE RUIGENHIL (V-B-20)

De voorboezem van het waterschap de Ruigenhil bestaat uit den benedenloop van de Kromme Kreek. Deze boezem loost door een uitwateringssluis op het Hollandsch Diep.

De boezem ontvangt het water van het waterschap de Ruigenhil, dat door een schepradstoomgemaal op den boezem wordt afgemalen. Het gemaal is in 1888 gesticht.

De toevoer van water in den polder naar het stoomgemaal geschiedt door de Kleine Ton, de Kromme Kreek en de Tonsche Kavelstoot. De laatste is een door het waterschap gegraven waterleiding.

Met uitzondering van de gronden, gelegen ten oosten van de Tonnenkreek, groot 25 ha, die door het gemaal aan de Noordschans worden bemalen, wateren alle gronden in het waterschap de Ruigenhil op den boezem af, in totaal 1455 ha.

Het zomerpeil is 1,63 m — N.A.P., het winterpeil 1,68 m — N.A.P.

De uitwateringssluis aan het Hollandsch Diep heeft één opening, afgesloten met twee paar puntdeuren. Aan de oostzijde van de sluis bevindt zich een riool met schuif voor het inlaten van water.

In de westelijke kade van den voorboezem bevinden zich een tweetal sluisjes met puntdeuren, waardoor bij zeer lage buitenstanden natuurlijke loozing van den polder op den voorboezem nog mogelijk is.

Behalve de loozing op den voorboezem heeft het waterschap de Ruigenhil, 1500 m meer naar het westen, een tweede loozing naar het Hollandsch Diep door de z.g. Nieuwe Sluis, welke tevens voor het inlaten van water wordt gebruikt.

MARK EN DINTEL (V-B-21)

(Zie Hoofdstuk IV, Stroomende Wateren, B-5)

ROSENDAALSCH E EN STEENBERGSCHE VLIET (V-B-22)

(Zie Hoofdstuk III, Kanalen en Vaarten, C-3)

NATTE OF ELDERSCHE TURFVAART EN VLETTEVAART (V-B-23)

De Natte of Eldersche Turfvaart en de Vlettevaart, in den benedenloop Rucphensche Vaart geheeten, ontvangen elk het water van een afzonderlijk afwateringsgebied.

Vroeger was de Natte of Eldersche Turfvaart een zijtak van de Rucphensche Vaart, doch sedert 1940 voeren de Natte of Eldersche Turfvaart en de Vlettevaart hun water geheel gescheiden af, respectievelijk naar den Waterloop (d.i. het gedeelte van den Roosendaalsche en Steenbergische Vliet van Minnebeek af tot Roosendaal) en naar den Nieuwe Roosendaalsche Vliet of Roosendaalsche Haven. Om deze reden zijn ze hieronder afzonderlijk beschreven.

NATTE OF ELDERSCHE TURFVAART

Deze vaart, aan den bovenmond Roosendaalsche Vaart genaamd, begint ten Noorden van de Matjens, een moerassige streek aan de Rijksgrens nabij den zuidwestelijken hoek van de gemeente Zundert. Ze loopt onder den naam van Kanaal van Roosendaal door België, waar ten oosten van Schriek een zijtak op den linkeroever uitmondt. Ten zuidoosten van Nispen komt zij weer in Nederland, waar zij, als Natte of

Eldersche Turfvaart ten zuiden van Roosendaal bij de kruising met het Kletterwater, is afgedamd en voorts door middel van een beweegbare stuwsluis, wijd 2,40 m met ijzeren schuif en lierwerk, rechtstreeks op het Kletterwater loost; dit mondt op zijn beurt weer in den Waterloop uit op een punt ± 1100 m ten zuiden van den spoorweg naar Esschen.

Na den aanleg in 1940 van het kunstwerk bij het Kletterwater is de Natte of Eldersche Turfvaart van het Kletterwater tot de Rucphensche Vaart ter lengte van 2 km als afwatering vervallen. Door middel van een duikertje in de afdamming bij het Kletterwater kan het vervallen gedeelte, dat in de bebouwde kom van Roosendaal is gelegen, nog van eenig water worden voorzien.

De lengte van de Natte of Eldersche Turfvaart op Nederlandsch gebied, dus gerekend van de Rijksgrens tot het Kletterwater, is 5 km; de totale lengte is ongeveer 11,5 km.

Aan den bovenmond wordt zij gevoed door het water uit de Matjens. In België ontvangt zij op den linker-oever het water van een zijtak, die bij de Nol begint; hier is een stuw, die het water van de Oude Moervaart scheidt van dat van het Kanaal van Roosendaal.

De gronden, die geheel op de Natte of Eldersche Turfvaart afwateren, hebben een oppervlakte van 1680 ha, waarvan 1125 ha in België zijn gelegen.

Bovendien ontvangt de vaart een gedeelte van het water uit een gebied, groot 2415 ha, waarvan 2054 ha in België; dit water verzamelt zich in de Matjens, waaruit het voor een deel door de Natte of Eldersche Turfvaart wordt afgevoerd.

De Natte of Eldersche Turfvaart wordt beheerd en onderhouden:

- 1°. door de gemeente Rucphen c.a., van de Belgische grens tot de gemeentegrens Roosendaal—Rucphen;
- 2°. door de gemeente Roosendaal c.a., van voornoemde gemeentegrens tot haar uitmonding in het Kletterwater; ook het vervallen gedeelte tusschen Kletterwater en Rucphensche Vaart is bij de gemeente Roosendaal c.a. in onderhoud.

GESCHIEDENIS

De Natte of Eldersche Turfvaart werd in 1663 gegraven. De handel in turf moet voorheen zeer aanzienlijk zijn geweest. Toen de veengronden echter uitgeput raakten, hield uiteraard ook het turfvervoer op. De vaart werd verwaarloosd en in het begin van de 19de eeuw was zij voor de scheepvaart onbruikbaar geworden. Wel heeft eenigen tijd vóór den Belgischen opstand een zekere Graaf de Merode, eigenaar van uitgestrekte goederen onder de Belgische gemeente Calmpthout, een plan opgemaakt om dit kanaaltje weer bevaarbaar te maken, maar door de afscheiding van België en den lateren verkoop dezer goederen werd dit plan niet verwezenlijkt. Tot op heden is de Natte of Eldersche Turfvaart slechts een waterleiding gebleven en dient alleen voor de afwatering.

VLETTEVAART

De Vlettevaart, in den benedenloop Rucphensche Vaart genaamd, begint bij het ten zuiden van Schijf gelegen voormalige ven de Oude Zoek, loopt noordwaarts naar en door Rucphen, buigt dan om naar het westen en neemt ten zuidoosten van de begraafplaats te Roosendaal het water op van het afgedamde kanaalvak van de Natte of Eldersche Turfvaart. Ten slotte loost de Rucphensche Vaart ten noorden van Roosendaal op den Nieuwe Roosendaalsche Vliet of Roosendaalsche

Haven, door middel van een overkluizing van metselwerk en gewapend beton onder de stadskom en het spoorweg-emplacement en een hierbij aansluitend loozingskanaal (gegraven in 1940). Het water van de Rucphensche Vaart wordt, ter verfraaiing van den aangrenzenden plantsoenaanleg, nabij den toegang tot de overkluizing door een beweegbare stuw met 1 opening wijd 1,50 m en een drempelhoogte van 3,90 m + N.A.P. opgestuwd tot 4,70 m + N.A.P.

Tusschen deze stuw en den toegang tot de overkluizing wordt als linker zijtak van de Rucphensche Vaart opgenomen de Krampenloop. Deze beek ontspringt ten noordoosten van Nispen, stroomt langs Langen- en Kortendijk en gaat ten oosten van Roosendaal met een 1,30 m wijden grondduiker onder het vervallen gedeelte van de Natte of Eldersche Turfvaart door om zich ten slotte door middel van een 1,20 m wijde betonbuis met de Rucphensche Vaart te vereenigen.

De Vlettevaart en de Rucphensche Vaart dienden vroeger voor het vervoer van turf, doch zijn nu slechts waterleidingen.

De lengte van de Vlettevaart met inbegrip van de Rucphensche Vaart is ongeveer 13 km.

Deze vaart wordt uitsluitend gevoed met het water, dat door de talrijke zijtakken wordt aangevoerd. Het gebied, dat op de vaart afwatert, is groot 1395 ha waarvan 165 ha in België zijn gelegen.

De Vlettevaart wordt door de gemeente Rucphen c.a. beheerd en onderhouden; de Rucphensche Vaart door de gemeente Roosendaal c.a.

BOOMVAART OF WOUWSCHE BEEK (V-B-24)

De Boomvaart of Wouwsche Beek is de kunstmatige voortzetting van de Smalle Beek, (in den benedenloop Brandsche

Beek genaamd). De vaart begint bij den duiker, genaamd de Heulput of 't Sas, ten noorden van de Zure Maden, loopt dan westwaarts, vervolgens noordwestwaarts langs den Boomdijk naar Steenberg, waar zij op den boezem van het gemaal van het waterschap de Ligne afwatert. Deze boezem loost door de Kaaisluis op de Haven van Steenberg, welke haven in open verbinding staat met den Roosendaalsche en Steenbergsche Vliet.

De vaart dient in hoofdzaak om het water af te voeren van de beken, die in de hooge gronden ten zuiden en ten westen van Heerle en Wouw ontspringen. Zij voorziet tevens in de verversching van het grachtwater van Steenberg en voert het water af van een klein gebied ten zuiden van deze stad.

De lengte van de Boomvaart of Wouwsche Beek bedraagt 7,29 km.

De bodembreedte en diepte zijn:

Plaatsaanduiding	Bodembreedte in m ¹⁾	Bodemdiepte in m — N.A.P.	Opmerkingen
Heulput of 't Sas	3,68	0,76	1) De bodembreedte varieert van 2,35 m tot 5,65 m
Grondduiker, genaamd Kruisriool		0,97—1,00	
70 m boven Kaaisluis . .	2,35		
30 m boven Kaaisluis . .	4,80		
Kaaisluis		1,77	

De Boomvaart of Wouwsche Beek heeft geen vast peil.

Plaatsaanduiding	Maximale waterhoogten op de Boomvaart of Wouwsche Beek in m t.o.v. N.A.P. bij: peil op den Roosendaalsche en Steenbergsche Vliet		Opmerkingen
	± 0,30 m + N.A.P.	± 1,25 m — N.A.P.	
Heulput of 't Sas ¹⁾	0,635 +	0,40 +	¹⁾ Hoogte overstortmuur 0,70 m + N.A.P.
Grondduiker, genaamd Kruisriool	0,462 +	0,07 + tot 0,045 +	
Kaaisluis	0,31 +	0,97 —	

In de vaart bevindt zich één vaste houten stuw.

De Boomvaart of Wouwsche Beek ontvangt bij haar begin het water van de Brandsche Beek, in den bovenloop Smalle Beek genaamd. Deze beek' ontspringt ten zuiden van Westelaar, vloeit noordwaarts tusschen Heerle en Wouw door, neemt bij de Zure Maden aan den rechteroever het Beekje of Loopje op en stroomt onder den naam van Brandsche Beek tot den Heulput of 't Sas waar de Boomvaart of Wouwsche Beek begint. In de Smalle Beek bevindt zich een zeer eenvoudige stuw. Op den linkeroever neemt de Boomvaart of Wouwsche Beek het water op van:

- 1°. den Ranningswaterloop. Deze beek begint ten noorden van Gorkum op den Zoom, gaat onder den Wouwsche weg door, kruist den spoorweg Bergen op Zoom—Roosendaal, stroomt langs Heerle en Hazelaar en mondt 350 m ten westen van den Heulput of 't Sas in de Boomvaart uit;

2°. den Bameersloop. Deze beek ontstaat in de Heerlesche Heide.

De oppervlakte van de op voornoemde beken afwaterende gronden bedraagt ongeveer 2080 ha.

Verder neemt de Boomvaart of Wouwsche Beek nog het water op van:

de gronden, gelegen ten noorden van den Molenweg te Steenberg en een smalle strook gronds ten zuiden van dezen weg.

De loozing van dit gebied op de Boomvaart of Wouwsche Beek heeft plaats door twee duikers, wijd 0,30 m en 0,50 m. Deze gronden hebben een oppervlakte van \pm 50 ha.

Op den rechteroever ontvangt ze een deel van het water van drie gebieden, waarvan de gezamenlijke grootte 27 ha bedraagt.

De totale grootte van het gebied, dat afwatert op de Boomvaart of Wouwsche Beek bedraagt dus \pm 2150 ha, terwijl de vaart bovendien een gedeelte van het water van een gebied, groot 81 ha opneemt.

Zooals boven reeds is vermeld loost de Boomvaart of Wouwsche Beek op den boezem van het gemaal van het waterschap de Ligne. Onder buitengewone omstandigheden, kan tevens water worden afgevoerd door den duiker, genaamd de Heulput of 't Sas, naar het gebied van het waterschap de Gewijzigde Cruislandspolders. Dit geschiedt alleen bij standen hooger dan 0,70 m + N.A.P. op de Boomvaart of Wouwsche Beek nabij dezen duiker.

In den provincialen weg Bergen op Zoom—Steenbergen bevindt zich te Steenberg een sluis met 2 openingen. Deze sluis, genaamd Dubbele Heul, wordt in droge perioden in den

zomer gesloten. Het water van de Boomvaart of Wouwsche Beek stroomt dan door een inlaatsluis ten noordoosten van den weg Steenberg—Wouw naar de stadsgracht van Steenberg waar het voor waterverversching dient.

De Boomvaart of Wouwsche Beek en de daarin gelegen kunstwerken zijn in beheer en onderhoud bij het waterschap de Gewijzigde Cruislandspolders. Dit waterschap beheert en onderhoudt ook de Heulput of 't Sas.

De Dubbele Heul is bij de provincie in beheer en onderhoud, de Kaaisluis bij de gemeente Steenberg c.a.

Het waterschap de Wouwsche Gronden betaalt jaarlijks aan het waterschap de Gewijzigde Cruislandspolders een bijdrage van f 1 000,— als tegemoetkoming in de kosten, welke door laatstgenoemd waterschap worden gemaakt om het van de Wouwsche gronden komende water af te voeren, waarvan de hoeveelheid, als gevolg van de verbetering der waterleidingen is vergroot.

GESCHIEDENIS

Omstreeks het midden der 17de eeuw stroomde al het water van de Brandsche Beek, ten westen van Kruisland, naar den Roosendaalsche- en Steenbergsche Vliet. In 1643 is deze beek gedeeltelijk verlegd met het doel, het water van de hooge landen onder Wouw over een hooger bed in een door dijken omzoomd kanaaltje naar Steenberg en vervolgens op den Vliet af te voeren. Dit kanaaltje werd Boomvaart of Wouwsche Beek genoemd. De kosten hiervan werden voor de helft gedragen door den Kruislandsche polder en voor de wederhelft door Stad en Lande van Steenberg.

In 1929—1931 werd de Boomvaart of Wouwsche Beek belangrijk verbreed en uitgediept.

ZOOM (V-B-25)

(Zie Hoofdstuk IV, Stroomende Wateren, B-7)

C. Polderwatervoorzieningen

DUSSENSCHE POLDERWATERVOORZIENING (V-C-1)

De leidingen van de polderwatervoorziening bestaan uit:

- a.* een gedeelte, dat aanvangt bij de Bergsche Maas ten zuidwesten van Dussen;
- b.* een zijtak voor de bebouwde kom van Dussen;
- c.* een gedeelte, dat wordt gevormd door het voormalige riviertje de Dussen langs de zuidzijde van het waterschap het Noordeveld.

De grootste breedte van het onder *c* genoemde gedeelte is 10 m.

- d.* een leiding langs de westzijde van de Brachtsche Straat.

De polderwatervoorziening dient voor:

- 1°. watertoevoer naar de kom van de gemeente Dussen en enkele polders;
- 2°. de afwatering van een gebied, gelegen tusschen het waterschap de Jufvrouwweide en Zijlmanspolder en het waterschap het Zuideveld ten westen van de R.K. kerk te Dussen en een gebied, gelegen langs de Dussen, tezamen groot 45 ha met inbegrip van het voormalige riviertje de Dussen.

De volgende waterschappen kunnen water uit de leidingen

der polderwatervoorziening inlaten tot het op peil houden der slooten:

- I. de *Jufvrouwweide* en *Zijlmanspolder*;
- II. het *Zuideveld*;
- III. het *Noordeveld*;
- IV. de *polder van Meeuwen*.

De watertoevoer wordt geregeld, door middel van een afsluitbaren duiker, van de Bergsche Maas uit, ± 225 m ten westen van hoekpuntpaal n°. 687. Het water wordt door middel van een grondduiker onder het Noorder Afwateringskanaal doorgeleid, stroomt noordwaarts naar de Dussen, vervolgt zijn weg in oostelijke en daarna in zuidelijke richting om daarna door middel van een afsluitbaren duiker op dit kanaal, ± 250 m ten noordwesten van den toegangsweg naar het Capelsche Veer te worden geloosd.

Het zomerpeil van de leidingen van de polderwatervoorziening is $0,35$ m + N.A.P., het winterpeil $0,15$ m + N.A.P.

Voor het onttrekken van water aan de Bergsche Maas, ten behoeve van de polderwatervoorziening, werd, bij Ministerieele beschikking van 10 October 1921, n°. 311, Afdeeling Waterstaat A, aan de gemeente Dussen tot wederopzegging vergunning verleend. Deze vergunning werd gewijzigd bij beschikking van den Minister van Waterstaat dd. 5 Juli 1924, n°. 347, Afdeeling Waterstaat A.

Bij beschikking van den Hoofdingenieur-Directeur van den Rijkswaterstaat in de Directie Noordbrabant dd. 24 April 1939, n°. 2415, werden bovengenoemde vergunningen ingetrokken en een nieuwe vergunning voor het behouden van de werken verleend.

Door het Rijk werd bepaald, dat:

1°. door de gemeente Dussen jaarlijks ten hoogste 50 malen een verversing van het water der leidingen van de polderwatervoorziening mag plaats hebben;

2°. uit de leidingen van de polderwatervoorziening slechts een maximale hoeveelheid water van 20 000 m³ voor elke verversing op het Noorder Afwateringskanaal mag worden afgevoerd.

De leidingen van de polderwatervoorziening zijn in beheer en onderhoud bij de gemeente Dussen.

De gemeente Dussen werd aangesloten aan de drinkwatervoorziening van de Waterleiding Maatschappij Noordwest-Brabant.

Hierdoor is het belang, dat de gemeente bij regelmatig toe- en afvoer van water uit de polderwatervoorziening had, sterk gedaald. De vorengenoemde waterschappen hebben echter wel belang bij de polderwatervoorziening in verband met water inlaten in den zomer.

Naar aanleiding hiervan heeft de gemeente Dussen goed gevonden, dat voor het schoonhouden van den waterloop en voor het toe- en afvoeren van het water wordt zorg gedragen door een commissie, samengesteld uit genoemde waterschappen.

Aangezien de gemeente op deze wijze van uitgaven voor beheer en onderhoud wordt ontheven, heeft zij zich bereid verklaard een jaarlijksche bijdrage aan bedoelde commissie te geven van 125/250 deel der in dat jaar gemaakte kosten.

Deze regeling is slechts tijdelijk. De gemeente kan haar te allen tijde opzeggen.

Het overige deel der kosten wordt gedragen door de hiervoor onder I, II, III en IV genoemde waterschappen in de verhouding 12,5 : 40 : 60 : 12,5.

POLDERWATERVOORZIENING VAN HET WATERSCHAP HET NOORDERAFWATERINGSKANAAL

(V-C-2)

Hoewel het Noorder Afwateringskanaal bij het Rijk in beheer en onderhoud is, is in 1926 het waterschap het Noorderafwateringskanaal opgericht. Dit heeft zich voornamelijk bezig gehouden met de zorg voor de polderwatervoorziening in droge tijden. Met gedeeltelijke gebruikmaking van bestaande waterleidingen zijn de volgende drie groepen van watervoorzieningen gevormd:

- I. *Een groep, waarvan de waterinlaat is gelegen te Wijk aan de Afsedamde Maas;*
- II. *Een groep, waarvan de waterinlaat is gelegen tusschen Drongelen en Genderen aan het bovenste pand van het Noorder Afwateringskanaal;*
- III. *De gronden van het waterschap de Waarden met een inlaat in den zuidelijken dijk van de Bergsche Maas.*

I. De belangrijkste waterleidingen van de polderwatervoorziening zijn:

- a. de hoofdleiding;
- b. een zijleiding naar het waterschap:
 - 1°. de Polder van Aalburg;
 - 2°. de Polder de Hil;
- c. een zijleiding in het waterschap:
 - 1°. de Polder van Veen;
 - 2°. de Polder van Babiloniënbroek;
 - 3°. de Polder van Meeuwen.

De hoofdleiding begint buitendijks aan de Afgedamde Maas onder de gemeente Wijk c.a. Zij loopt, als open buitenkanaal, in westelijke richting door de uiterwaarden tot den Maasdijk. In dezen dijk is een inlaatsluis gebouwd. De sluis heeft twee openingen, dagwijdte 1,40 m; slagdrempeldiepte 0,50 m — N.A.P. De sluis is uitgevoerd in gewapend beton. Van de inlaatsluis af loopt de waterleiding in nagenoeg westelijke en zuidwestelijke richting door de waterschappen de Polder van Wijk en de Polder van Babiloniënbroek tot aan den Broeksche Boezem. Daarna wordt zuidwaarts de Broeksche Boezem gevolgd naar de Broeksche Sluis in den Rammegatsche Dijk. Vervolgens wordt langs een buitenkanaal het z.g. Oude Maasje bereikt, dat deel uitmaakt van het Noorder Afwateringskanaal.

De leidingen van de polderwatervoorziening dienen voor watertoevoer in droge tijden.

Een gedeelte van de hoofdleiding voor de afwatering van het waterschap de Polder van Wijk en de hoofdwatervoorziening voor de afwatering van het waterschap de Polder van Babiloniënbroek vallen samen met de hoofdleiding van de watervoorziening.

Het water, dat bij Wijk wordt ingelaten, volgt dus een stroomrichting, overeenkomende met de richting van de afwatering van de polders. Het waterschap de Polder van Wijk loost echter niet op het Noorder Afwateringskanaal, doch op den boezem van Alm en Gantel, welke boezem niet met water van de watervoorziening mag worden bezwaard. (Zie de beschrijving: Boezem van het waterschap de Drie Sluizen in dit hoofdstuk onder A-2).

De hoofdleiding van de polderwatervoorziening bestaat uit vijf panden, waarvan afmeting en ligging hieronder zijn aangegeven:

Volgorde van de panden	Omschrijving van de ligging van het pand	Lengte in m	Peil in m t.o.v. N.A.P.
1ste pand	Van den Maasdijk tot de Perziksluis	1030	varieert van 0,50 + tot 1,00 +
2de pand	Van de Perziksluis tot de stuw beneden de Groene Steeg . . .	± 1730	wordt gestreefd naar 0,65 +
3de pand	Van de stuw beneden de Groene Steeg tot de sluis in de Doode Steeg	± 2220	0,30 +
4de pand	Van de sluis in de Doode Steeg tot het electricch gemaal aan het noordeinde van den Broeksche Boezem	4800	bestaat uit 2 deelen: bovenste deel 0,00 benedenste deel 0,10 —
5de pand	Van het electricch gemaal aan het noordeinde van den Broeksche Boezem tot de Broeksche sluis	2770	± 0,10 —

De watertoevoer uit de Afgedamde Maas wordt geregeld door middel van de inlaatsluis in den Maasdijk ten noorden van Wijk.

De volgende waterschappen kunnen water, uit de aldus beschreven leidingen van de polderwatervoorziening, inlaten voor het vullen der slooten ongeveer tot polderpeil:

- a. de Polder van Aalburg (voor een klein deel);
- b. de Polder van Wijk;
- c. de Polder van Veen;

- d.* de Polder van Babiloniënbroek;
- e.* de Polder van Eethen (gedeeltelijk);
- f.* de Polder de Hil;
- g.* de Polder van Meeuwen (gedeeltelijk).

Het water wordt in hoofdzaak geloosd door de Broeksche Sluis. Deze sluis mag slechts worden geopend, wanneer de sluis in de Doode Steeg is gesloten, daar anders het waterschap de Polder van Wijk zou loozen op het Noorder Afwateringskanaal (zie dit hoofdstuk onder A-2-a)

De genoemde leidingen van de polderwatervoorziening zijn in beheer en onderhoud bij:

Omschrijving	Naam onderhoudsplichtige
<p><i>a.</i> de hoofdwaterleiding met sluizen, stuwen duikers, gelegen in deze waterleiding; de overige kunstwerken, gelegen in of over de onder <i>a</i> genoemde waterleiding, uitgezonderd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de provinciale brug over den Broeksche Boezem in den weg Eethen—Meeuwen; 2. het electrisch gemaal van het waterschap de Polder van Babiloniënbroek, uitlaande op den Broeksche Boezem. 	<p>waterschap het Noorderafwateringskanaal. idem.</p>
<p><i>b.</i> de zijleiding naar het waterschap:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de Polder van Aalburg; 2. de Polder van Veen; 3. de Polder de Hil; 	<p>waterschap de Polder v. Wijk. waterschap de Polder v. Veen Waterschap de Polder de Hil.</p>
<p><i>c.</i> de zijleiding in het waterschap:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. de Polder van Babiloniënbroek 2. de Polder van Meeuwen 	<p>waterschap de Polder van Babiloniënbroek. waterschap de Polder van Meeuwen.</p>

Vóór den aanleg van het Noorder Afwateringskanaal kon de polderwatervoorziening vrij gunstig worden geregeld, daar op het Oude Maasje dagelijks een hoogwaterstand van gemiddeld ongeveer 1,20 m + N.A.P. optrad.

Na den aanleg van dit kanaal trachtte men de watervoorziening van de polders, die moesten worden voorzien van het benedenpand uit, te bewerkstelligen door tijdens watergebrek de deuren in de uitwaterings- tevens inlaatsluis bij den Pereboom open te zetten, zoodat het vloedwater onbeperkt kon binnenstroomen. Ofschoon dan op dit pand van het Noorder Afwateringskanaal een peil optrad, dat meestal zeer schadelijk was voor de lage polders, moest men niettemin dikwijls enkele getijen achter elkaar water laten binnenstroomen, alvorens de achter gelegen hooge polders een merkbaaren aanvoer of versanding van het drinkwater in de poldersloten verkregen. Deze watervoorziening was dus hoogst gebrekkig; ze was schadelijk voor de lage polders en totaal onvoldoende voor de hooge polders.

Een belangrijke verbetering in de watervoorziening is verkregen door het water in te laten uit de Afgedamde Maas ten noorden van Wijk, nabij de hooge polders. De watervoorziening heeft dus thans plaats in dezelfde richting als die van de waterloozing der polders.

Met de hierop betrekking hebbende werkzaamheden werd begonnen in 1932. In 1934 waren deze werkzaamheden voltooid.

II. Deze watervoorziening bestaat uit een leiding, welke aanvangt bij de Aalsteeg, waar zij door een afsluitbaren duiker water kan onttrekken aan het bovenste pand van het Noorder Afwateringskanaal. Vandaar loopt ze door de polders het Aalsveld en den Binnenpolder van Drongelen en mondt bij de

Millenaarssluis in het Noorder Afwateringskanaal uit. Ze dient voor den watertoevoer van den Binnenpolder van Drongelen en omliggende gronden.

Deze waterleiding is met de daarin en daarnaast gelegen sluizen, duikers en stuwrichtingen in beheer en onderhoud bij het waterschap het Noorderafwateringskanaal.

III. Ten behoeve van het waterschap de Waarden is een inlaatduiker gebouwd in den zuidelijken dijk van de Bergsche Maas op ongeveer 850 m beneden het Drongelensche Veer, welke dient om het water in de polderslooten op peil te houden. De duiker is in beheer en onderhoud bij het waterschap het Noorderafwateringskanaal. Loozing van overtollig water geschiedt naar het Noorder Afwateringskanaal.

Ten slotte hebben het waterschap de Polder van Aalburg, met uitzondering van een klein hoog gelegen gedeelte, dat thans van Wijk uit wordt voorzien en het waterschap de Polder van Genderen hun bestaande watervoorziening behouden. Sedert den aanleg van het Noorder Afwateringskanaal kon water uit de Bergsche Maas worden ingelaten door de sluis in den dijk van de Bergsche Maas aan het noordelijk einde van de Genderensche Haven op het Noorder Afwateringskanaal. Van daar uit kon het op den polder worden gebracht. De inlaatsluis is bij het Rijk in beheer en onderhoud.

D. Afwateringsgeulen

OUDE HEININGSCHHE HAVEN (V-D-1)

De Oude Heiningsche Haven loopt van het voormalige fort de Hel in westwaartsche richting naar het Hellegat, waarmede ze in open verbinding staat.

Op deze haven, die grootendeels met riet is dichtgegroeid en thans vrijwel uitsluitend als afwatering dienst doet, loozen de volgende waterschappen:

de *Oude Heiningen* — door middel van een sluis met achter gelegen motorgemaal 790 ha

de *Beaumontspolder* — door middel van een sluis 67 ha

de *Sabina Henricapolder* — door middel van een sluis ten oosten van het fort de Ruyter (gedeeltelijk) 710 ha

Door laatstgenoemde sluis heeft de hoofdafwatering van dezen polder plaats, terwijl tevens geloosd kan worden door een sluisje naar den boezem van Mark en Dintel.

Voorts wateren ook de grachten van het fort De Ruyter op de Oude Heiningen af.

Het motorgemaal van het waterschap de Oude Heiningen is gelegen ten zuidoosten van het fort de Hel. Het is in 1934 verbouwd en heeft een Crossley compressorlooze Dieselmotor van 55 pk en kan 45 m³ water per minuut uitslaan bij een opvoerhoogte van 2,40 m.

In het waterschap de Oude Heiningen staat de Oude Heiningen door genoemde sluis in verbinding met een waterloop ten westen van Helwijk en met een andere, meer zuidwestelijk van Helwijk, welke Den Amer wordt genoemd.

BLEEKE KIL EN OOSTKIL (V-D-2)

Met dezen naam worden de meest oostelijke Biesboschkillen aangeduid. Zij beginnen te Nieuwendijk, bij de uitwateringssluis van den Gantel, als Bleeke Kil en eindigen als Oostkil aan het Spijkerboor, waarmede zij in open verbinding staan.

Zij behooren tot de vele killen van den Biesbosch, doch hebben bijzondere beteekenis, daar zij, behalve voor de aangelegen polders, in hoofdzaak den afvoerweg vormen voor het water uit het Land van Altena.

De Bleeke Kil en Oostkil ontvangen het water van de volgende boezems in het Land van Altena:

- 1°. den *Werkensche Boezem*;
- 2°. den *Zevenbansche Boezem*;
- 3°. den *Boezem van den Alm en Gantel*;
- 4°. den *Emmikbovensche Boezem*;
- 5°. den *Vierbansche Boezem*;
- 6°. den *Boezem van het waterschap de Zuidhollandsche polder*.

Behalve met de uitwateringsgeulen der verschillende boezems staan de Bleeke Kil en Oostkil nog in open verbinding met de Haven van Hank.

Bij de plannen tot aanleg van den Nieuwe Maasmond, hield men er rekening mede, dat de ebstanden op de Bleeke Kil en Oostkil bij groote Maasafvoeren minder laag zouden worden dan vóór den aanleg van de Maasmondwerken. Ten einde dit nadeel op te heffen, wilde men deze killen van het overige deel van den Biesbosch afsluiten en een verbindingskanaal met keeren schutsluis aanleggen door het waterschap de Steen van Kloosteroord naar de Bergsche Maas. Hierdoor zou de Bleeke Kil en Oostkil als voor- en bergboezem ter grootte van 20 ha, ten behoeve van de uitwatering van het Land van Altena, kunnen worden gebruikt.

Door tegenstand uit de streek kon dit plan niet ten uitvoer worden gebracht.

Om het nadeel, dat voor de streek uit de verhoogde ebanden voort zou vloeien toch op te heffen, werd een bemaling ontworpen voor de op deze killen loozende gronden. Deze bemaling werd als volgt uitgevoerd:

- I. Een stoomgemaal aan den Nieuwendijk voor bemaling van:
 - 1°. den Boezem van Alm en Gantel;
 - 2°. den Boezem van den Zevenbansche Gantel;
 - 3°. den Werkensche Boezem;
- II. Een electriche bemaling, bestaande uit een centrale voor opwekking van den benoodigden stroom met 21 pompstations voor bemaling van 3 boezems en 18 polders ter weerszijden van de Bleeke Kil en Oostkil gelegen.

Onderstaand overzicht verschaft eenige gegevens omtrent de bemaling, zooals deze bij de stichting waren:

Nummer van het pompstation	Naam van den boezem of den polder	Oppervlakte maalgebied in ha	Zomerpeil van den boezem of den polder in m ten opzichte van N.A.P.
1	Emmikhovensche Boezem	400	0,50 —
2	Vierbansche Boezem	1700	0,50 —
3	Hellegatsche Boezem met Nieuw Boerenverdriet	850	0,10 —
4	Oud Boerenverdriet	50	0,30 —
5	Karnemelkspolder	170	0,25 —
6	Zuidelijke Waarden	5	0,20 —
7	Noordelijke Waarden	7	0,05 +
8	Prikwaard	90	0,10 +
10	Jannezand (noordelijke helft) . .	190	0,20 —
11	Jannezand (zuidelijke helft) . . .	140	0,25 —
12	Nathals- en Schiethoekpolders . .	80	0,10 —

Vervolg Tabel

Nummer van het Pompstation	Naam van den boezem of den polder	Oppervlakte-maatgebied in ha	Zomerpeil van den boezem of den polder in m ten opzichte van N.A.P.
13	Groote Kurenpolder	70	0,20 —
14	Steen van Kloosteroord.	70	0,20 —
15	De Volharding.	15	0,05 —
16	Visscherspolder	20	0,25 —
18	Eendrachtspolder	8	0,15 —
19	Oostelijk Snijdenspoldertje.	15	0,15 —
20	Groote- of Bouwpolder	30	0,25 —
21	Allardspolder	25	0,40 —
22	Verschurepolder	14	0,35 —
23	Westelijk Snijdenspoldertje	7	0,40 —
	Totaal	3956 ha	

In dit overzicht ontbreken de nummers 9 en 17, daar deze pompstations niet zijn gebouwd. Het pompstation ontworpen voor den buitenpolder Boerenverdriet is niet uitgevoerd, omdat de eigenaar meende, dat de polder voldoende hoog was gelegen om het zonder bemaling te kunnen stellen; dat voor den Pascalis polder niet, omdat de eigenaar bij de onderhandelingen omtrent den grondaankoop onaannemelijke voorwaarden stelde.

Aangezien deze bemaling uitsluitend ten doel had het nadeel op te heffen, dat door de verminderde loozingsgelegenheid zou worden veroorzaakt (na de opening van den Maasmond werden hier toch hogere ebstanden verwacht), mocht ingeval van waterbezwaar in de polders niet onbeperkt op Rijkskosten worden gemalen. Er werd een maximum aantal maaluren

bepaald, dat afhankelijk was van den Maasstand te Grave. Na den bouw van de stuw te Lith en de verruiming van de Maas beneden Grave, was deze stand daarvoor niet meer bruikbaar en werd de oorspronkelijke regeling van 10 Augustus 1906, La E, Afd. Waterstaat, vervangen door een regeling, voorloopig goedgekeurd door den Minister van Waterstaat bij brief van 18 Mei 1935, n°. 365, I, Directie van den Waterstaat.

Bij laatstgenoemde regeling, welke definitief door den Minister werd vastgesteld bij brief van 14 Augustus 1936 n°. 373, I, Directie van den Waterstaat, is o.m. het volgende bepaald:

Stand te Venlo in m + N.A.P. „3 dagen vroeger”	Afvoer te Lith in m ³ /sec „1 dag vroeger”	Aantal maaluren van de bemaling van Bleeke Kil en Oostkil	
		Pompstations 1 tot en met 8	Pompstations 10 tot en met 23
15,30		19	19
14,25		17½	17
13,55		15½	15½
12,90	600	14	14
	510	12	12½
	430	10½	11½
	365	8½	10½
	300	7½	8½
	240	5½	7½
	190	4	6½
	145	2½	5½
	110	2½	5
	75	2½	4½

„3 dagen vroeger” en „1 dag vroeger” wil zeggen, dat voor het bepalen van het aantal maaluren in het eerste geval de stand te Venlo maatgevend is, die drie dagen tevoren daar voorkwam, terwijl in het laatste geval de afvoer te Lith wordt genomen van den vorigen dag.

Niettegenstaande de toestand sedert 1904 als gevolg van de in de laatste jaren uitgevoerde rivierverbeteringswerken aanmerkelijk is verbeterd, is ook thans nog in vele gevallen het hoogste aantal maaluren niet toereikend om het polder- of boezemwater op peil te houden.

Daar de bemaling, indien zij onbeperkt in werking kon worden gesteld, meer nut kon afwerpen, werd het onder 1 genoemde gemaal aan den Nieuwendijk aan de betrokken waterschappen overgedragen bij de wet van 30 November 1933 (Staatsblad n°. 625), terwijl voor de pompstations nrs. 1 tot en met 5 van de elektrische bemaling contracten werden afgesloten, waarbij belanghebbenden het recht verkregen meer uren te laten malen tegen betaling der kosten. De pompstations nrs. 7, 20, 22 en 23 werden door de grondeigenaren overgenomen.

Ten slotte werd de elektrische centrale voor opwekking van den stroom opgeheven en verbouwd tot hoofdschakel- en transformatorstation voor de bemaling.

De stroom wordt nu geleverd door de P.N.E.M.

De bemaling bestaat thans nog uit een schakelstation met de pompstations nrs 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19 en 21, dienende tot bemaling van 3 boezems en 15 buitenpolders.

E. Rijksbemalingen

De Rijksbemalingen, beschreven onder D-2 van dit hoofdstuk, vormen een onderdeel van de bemalingen door het Rijk gesticht in het belang der streek bij den aanleg van den Nieuwe Maasmond.

De aangelegde bemalingsinstallaties zijn in onderstaand overzicht opgenomen met aanduiding van den toestand zooals deze thans is.

BEMALINGEN GESTICHT DOOR HET RIJK, BIJ DEN AANLEG DER
WERKEN TOT VERLEGGING VAN DEN MAASMOND.

1. Bernsche Stoomgemaal,
voor het afgesneden deel van het waterschap de Polder van Bern, voorzien van twee hevelcentrifugaalpompen.	Thans nog in beheer en onderhoud bij het Rijk. Het gemaal is verbouwd tot motorgemaal; een der beide pompen werd in 1917 ingericht voor in- en uitmalen.
2. Waalwijksche Stoomgemaal,
voor bemaling van het Binnengedijkte Oude Maasje.	Thans nog als stoomgemaal met de oorspronkelijke pomp bij het Rijk in beheer en onderhoud.
3. Overdiepsche Stoomgemaal,
voor bemaling van de gronden tusschen Oude Maasje en linkerdijk van de Bergsche Maas, voorzien van hevelcentrifugaalpompen.	Het gemaal werd in 1934 overgedragen aan het waterschap het Zuiderafwateringskanaal. In 1940 ging het over aan het waterschap de Overdiepsche Polders.
In 1935 werd het voorzien van een ruw-olieaandrijving. De oorspronkelijke hevelcentrifugaalpompe is nog aanwezig.
4. Zuider Stoomgemaal,
voor bemaling van het Zuider Afwateringskanaal.	Het schepdragemaal is in 1934 overgedragen aan het waterschap het Zuiderafwateringskanaal, terwijl het tevens is verbouwd tot electrisch gemaal met 2 verticale schroefpompen.
5. Schepdragemaal aan den Pereboom,
voor bemaling van het Noorder Afwateringskanaal.	Thans nog als stoomgemaal bij het Rijk in beheer en onderhoud. Het gemaal is uitgebreid met een centrifugaalpompe.
6. Stoomgemaal aan den Nieuwendijk,
voor bemaling van de boezems Alm en Gantel en den Werksche Boezem.	Thans een electrisch gemaal met vernieuwde pompen, in beheer en onderhoud bij het waterschap de Drie Sluizen.
7. Electrische centrale te Hank,
met 21 pompstations voor bemaling van boezems en polders uitwaterend op de Blecke Kil en Oostkil.	Deze werken zijn thans nog voor het grootste deel aanwezig. Een hoofdschakel- en transformatorstation met 17 pompstations zijn in beheer en onderhoud bij het Rijk. Eigen stroom wordt niet meer opgewekt.

BEMALINGEN. GESTICHT DOOR HET RIJK, BIJ DEN AANLEG DER
WERKEN TOT VERLEGGING VAN DEN MAASMOND.

8. **Electrische centrale aan de Dongebrug bij Raamsdonksveer,**
met 32 pompstations.

De werken zijn door het Rijk overgedragen aan de direct belanghebbenden, voor zoover zij zich bevinden ten westen van de Donge en van den Keizersdijk. Deze werken zijn deels buiten dienst gesteld, deels verbouwd, o.a. in het waterschap de Emiliapolder. De werken ten oosten van de Donge en ten zuiden van Raamsdonksveer zijn met de voormalige centrale overgedragen aan het waterschap de Beneden-Donge (bij beschikking van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, dd. 29 Juli 1941, La. D I, Afd. Waterstaatsrecht). Het meerendeel der aanwezige pompstations is nog in gebruik, doch het waterschap is bezig met reorganisatie van de bemaling in dit gebied. Eigen stroom wordt niet meer opgewekt.

HOOFDSTUK VI

OVERSTROOMINGEN

HEDEN

In de provincie Noordbrabant zijn eenige gebieden, die door verschillende oorzaken nog van overstromingen te lijden hebben. Zij zijn als volgt in te deelen:

- 1°. *Gebieden, die bij hoog opperwater op de Maas worden overstromd* (de uiterwaarden niet meegerekend):
- a. het gebied ten zuiden van den Bokhovensche Overlaat;

b. waterschap van Escharen en Gassel, door gestremde loozing.

2°. *Gebieden, die bij stormvloed worden overstroomd:*

a. de Biesbosch, waar het meerendeel der kaden niet boven den hoogsten stormvloedstand uitkomt. Bij iederen stormvloed gaat hier een aantal polders onder water. Er zijn er slechts enkele, die bij den hoogsten stand droog blijven. (Deze zijn op pag. 50 van Hoofdstuk II, Bedijkingen, nader genoemd).

Loozing van het overstroomingswater heeft in den regel plaats door speciaal daarvoor aangelegde sluizen met hoog gelegen drempels en voorts door de gewone uitwateringssluizen;

b. de gronden ter weerszijden van het Gat van den Ham bij Drimmelen en Hooge Zwaluwe. Deze gebieden verkeerden in dezelfde omstandigheden als die genoemd onder *a*, echter met dien verstande, dat hier geen enkele polder geheel watervrij is. De dijk van het waterschap de Emiliapolder, die onmiddellijk ten zuiden van dit gebied gelegen is, komt op verschillende punten ternauwernood boven den hoogst bekenden stormvloedstand uit;

c. de Kwistgelden en Schansche Buitengorzen, die wel om dijkt zijn, doch waarvan het oostelijk deel van den dijk nog beneden de hoogte van den hoogst bekenden stormvloed ligt;

d. de gronden ter weerszijden van het Oude Maasje tot aan het Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch—Drongelen en den Langstraatsche bandijk en het Zuider Afwateringskanaal, welke gronden bijna zonder uitzondering bij de hoogste stormvloed onderloopen;

e. de Dongepolders, waarvan de kaden over het algemeen slechts een hoogte hebben van 2,50 m à 3,00 m + N.A.P., terwijl de hoogste stormvloedstand aan den Dongemond 3,14 m + N.A.P. bedraagt. Dat deze polders bij stormvloeden niet alle geheel overstroomden is te danken aan het feit, dat in één tij niet voldoende water de Donge kan opstroomden om alle polders te vullen;

3°. *Gronden langs de kleine riviertjes:*

a. de Aa.

Hier verzamelt het overstromingswater zich in een gebied ten zuidoosten van 's-Hertogenbosch en ten noorden van de Zuidwillemsvaart, gelegen in den driehoek 's-Hertogenbosch—Hintham—Berlicum. De oorzaak hiervan is gestremde loozing door hoge Maasstanden. Voorts gaan nog verschillende langs de Aa gelegen strooken onder water;

b. de Dommel.

Het gebied ten zuiden van 's-Hertogenbosch en van de Zuidwillemsvaart, gelegen in den driehoek 's-Hertogenbosch—Vught—den Dungen, ondervindt als gevolg van gestremde loozing door hoge Maasstanden overlast door overstrooming. Verder gaan ook hier verschillende langs de rivier gelegen strooken onder water;

c. de Zandlei, de Broeklei en de Lei.

In natte perioden wordt langs deze stroompjes nog aanzienlijk wateroverlast ondervonden. De oorzaak is voornamelijk gelegen in de onvoldoende afmetingen van de bedding tezamen met gestremde loozing op het Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch—Drongelen;

d. de Boven-Donge.

Ten zuiden van het Wilhelminakanaal wordt in natte perioden door de onvoldoende afmetingen van de rivier nog een gebied ter grootte van 50 ha overstroomd;

e. de Mark en Dintel.

Langs de Mark nabij Breda gaan in natte tijden nog geheele gebieden onder water, terwijl voorts het waterschap de Haagsche Beemden (oppervlakte circa 1500 ha) bij belangrijke afvoeren van de Mark overstroomd wordt;

f. de Aa of Weérijs.

Van de Belgische grens tot den watermolen te Rijsbergen gaat ter weerszijden van den stroom een strook lands van 30—60 m breedte onder water.

Voor al de hier opgesomde gebieden zijn plannen tot verbetering in bewerking, zoodat binnen afzienbaren tijd deze wateroverlast op de betreffende punten wel tot een minimum zal zijn teruggebracht.

GESCHIEDENIS

Uit het bovenstaande blijkt, dat thans in Noordbrabant nog slechts de laatste hand behoeft gelegd te worden aan de bescherming van het land tegen hooge waterstanden en aan de ontwatering.

Vroeger was de toestand in dit gewest minder rooskleurig. In dien tijd werkten de overlaten nog geregeld, de dijken waren minder hoog en sterk en het afvoerend vermogen van de Maas en de kleine riviertjes had nog niet het tegenwoordig peil bereikt, zoodat Noordbrabant veel van het water te lijden had. (Zie

voor bijzonderheden onder Geschiedenis van Hoofdstuk VII, Overlaten).

Een der meest bekende vloeden is de Sint-Elisabethsvloed van 18 November 1421 geweest, waarbij de Grootte of Zuidhollandsche waard geheel overstroomde en de Biesbosch ontstond.

Minder bekend en ook minder catastrophaal in hun gevolgen zijn de tallooze overstromingen geweest, welke door hoog water of ijsgang op de rivieren ontstonden en tal van dijkdoorbraken teweeg brachten. Over het algemeen bereikten zij hun hoogtepunt in de 17de en 18de eeuw.

In ernstige gevallen stond de geheele strook langs de Maas van Boxmeer tot aan Hedikhuizen onder water, de Meerij stond blank en het Land van Heusden en het Land van Altena overstromden, terwijl dan de Langstraatsche buitenvelden ook veel wateroverlast ondervonden.

Hoewel al dit overstromingswater langs natuurlijke weg kon afvloeien, bleven uitgestrekte gebieden vaak lang onder water, omdat de Maas onder invloed van de Waal te hoog bleef voor een behoorlijke afwatering.

Geleidelijk aan is hier veel verbeterd, doch zelfs bij het hoogwater van Januari 1926, toen op den noordelijken Maasoever bij Neder-Asselt een doorbraak ontstond, waardoor het Land van Maas en Waal onderliep en zoodoende een afleiding vormde voor het Maaswater, vielen er in den Noordbrabantschen Maasdijk tusschen Boxmeer en Beers tal van gaten. Het gevolg was, dat de geheele streek langs de Maas van Boxmeer tot aan 's-Hertogenbosch onder water ging.

Dat ten slotte van het laatst van de vorige eeuw af tot op heden reeds veel in dit gewest is verbeterd, is voornamelijk te danken aan de uitvoering van de onderstaande werken:

- 1°. het opheffen van de Heerewaardensche Overlaten;
- 2°. opening van den Nieuwe Maasmond en aanleg van het Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch—Drongelen;
- 3°. afsluiting van de Mark en Dintel, den Roosendaalsche en Steenbergsche Vliet en de Dieze;
- 4°. verbetering van de zee- en rivierdijken;
- 5°. verbetering van Dommel en Aa en opruiming van de bestaande watermolens;
- 6°. het gebruik maken van bestaande kanalen voor waterafvoer, het graven van nieuwe waterloopen en het stichten van bemalingen;
- 7°. de verbetering van de Maas voor groote afvoeren met verhooging en verzwaring van den Maas-bandijk van Boxmeer tot Lith en het opheffen van den Beersche Overlaat;

Tegenwoordig moet een overstrooming door Maaswater vrijwel uitgesloten geacht worden, behalve voor het gebied gelegen achter den Bokhovensche Overlaat. Wanneer dan genoemde overlaat zal zijn opgehoogd en de plannen betreffende de kleine riviertjes eveneens tot uitvoering zullen gebracht zijn, zal de provincie Noordbrabant zoowel tegen buiten- als tegen binnenwater afdoende beschermd zijn.

Hieronder volgt een overzicht van de sinds 1825 voorgekomen belangrijkste stormvloeden.

STAAT VAN DE SINDS 1825 VOORGEKOMEN

De waterstanden zijn opgenomen

Plaats van waarneming	Hoogst be- kende stand	4—5 Febr. 1825	1—2 Jan. 1855	20—21 Jan. 1863	30—31 Jan. 1877	12—13 Dec. 1883
Maas						
Hedel ²⁾ ³⁾	5,74	—	—	—	—	4,17
Heesbeen ²⁾	4,64	—	—	—	3,49	3,51
Bergsche Maas						
Keizersveer ⁴⁾	3,14	2,62	2,51	2,53	2,48	2,50
Dongemond ⁴⁾	3,14	—	—	—	—	—
Hollandsch Diep						
Moerdijk	3,71	3,35	2,45	3,02	2,98	3,37
Willemstad	3,66	3,54	2,67	3,16	3,06	3,39
Dintelsas	—	3,49	2,76	3,21	—	—
Steenbergsche Vliet	3,82	3,82	—	—	3,42	3,66
Bergen op Zoom	—	4,47	3,34	4,05	3,94	4,22
Nieuwe Merwede						
Deeneplaat	3,41	—	—	2,97	2,97	3,23

¹⁾ Voor nadere bijzonderheden betreffende de stormvloeden zie men de Stormvloedverslagen, genoemd onder de Geraadpleegde literatuur achter in dit boekje.

²⁾ Vet gedrukte plaatsnamen geven aan, dat er ter plaatse een registreerende peilschaal aanwezig is.